

BOLALARNI SHAFQATSIZ MUNOSABATDAN HIMOYA QILISH

Ismailova Guljaxan Kalimbetovna

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat Salomatligi Texnikumi

Hamshiralik ishi kafedrası

O‘qituvchisi.

Anotatsiya. Ushbu maqolada bolalarni shafqatsiz munosabatdan himoya qilishning ijtimoiy, huquqiy va pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Bolalarga nisbatan zo‘ravonlikning turlari, uning kelib chiqish sabablari hamda bola shaxsiga ko‘rsatadigan salbiy ta‘siri ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, bolalarni himoya qilishning davlat siyosati, ta‘lim tizimidagi roli, oila institutining ahamiyati va jamiyatdagi profilaktik chora-tadbirlar ko‘rib chiqiladi. Xorijiy davlatlar tajribasi ham tahlil qilinib, bolalar huquqlarini ta‘minlash va zo‘ravonlikning oldini olish bo‘yicha zamonaviy yondashuvlar keltirilgan. Maqola bolalarning xavfsiz va sog‘lom muhitda voyaga yetishini ta‘minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: bolalar huquqlari, zo‘ravonlik, shafqatsiz munosabat, pedagogik himoya, psixologik zo‘ravonlik, jismoniy zo‘ravonlik, oilaviy tarbiya, bola xavfsizligi, ijtimoiy himoya, profilaktika.

Bolalar jamiyatning eng muhim, eng nozik va eng himoyaga muhtoj qatlamidir. Har bir davlatning kelajagi, taraqqiyoti va barqaror rivojlanishi aynan bolalarning sog‘lom, ma‘naviy yetuk va bilimli bo‘lib ulg‘ayishiga bog‘liq. Shu sababli bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabat har qanday jamiyat uchun jiddiy ijtimoiy muammo hisoblanadi. Bolaga nisbatan zo‘ravonlik uning nafaqat jismoniy holatiga, balki ruhiy dunyosiga, shaxs sifatida shakllanish jarayoniga ham chuqur salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bugungi globallashuv davrida bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilish masalasi xalqaro miqyosda dolzarb bo‘lib, BMT, UNICEF, Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti kabi tuzilmalar tomonidan alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabat deganda, bolaning

jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki ijtimoiy rivojlanishiga zarar yetkazuvchi har qanday harakat yoki beparvolik tushuniladi. Bu tushuncha faqatgina jismoniy urish yoki kaltaklash bilan cheklanib qolmaydi, balki ruhiy bosim, haqorat, kamsitish, tahdid qilish, e'tiborsizlik, bolani majburiy mehnatga jalb etish kabi holatlarni ham o'z ichiga oladi. Shafqatsiz munosabatning eng xavfli jihati shundaki, u ko'pincha yashirin tarzda sodir bo'ladi va uzoq vaqt davomida bolaning ichki dunyosini yemiradi.

Bolalarga nisbatan zo'ravonlik bir necha turlarga bo'linadi. Birinchisi jismoniy zo'ravonlik bo'lib, bunda bolaga tan jarohati yetkaziladi, urish, tepish, qattiq jazo berish kabi holatlar kuzatiladi. Ikkinchi turi ruhiy yoki psixologik zo'ravonlik bo'lib, u bolaning hissiy holatiga zarar yetkazadi. Doimiy tanqid, haqorat, qo'rqitish, kamsitish natijasida bola o'ziga ishonchini yo'qotadi, ruhiy tushkunlikka tushadi. Uchinchi turi jinsiy zo'ravonlik bo'lib, bu eng og'ir va jinoyiy holat hisoblanadi. To'rtinchi turi esa iqtisodiy zo'ravonlik yoki mehnat ekspluatatsiyasi bo'lib, bunda bola o'qish o'rniga majburan mehnatga jalb etiladi. Bundan tashqari, e'tiborsizlik ham zo'ravonlikning bir turi sifatida qaraladi, chunki bolaning asosiy ehtiyojlari – ovqat, kiyim, ta'lim va tibbiy yordam qondirilmaydi.

Bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabatning yuzaga kelishida bir qator omillar mavjud. Avvalo, oilaviy muhit muhim rol o'ynaydi. Oilada ota-onaning ichkilikbozligi, giyohvandlikka ruju qo'yishi, doimiy nizolar, iqtisodiy qiyinchiliklar bolaga nisbatan zo'ravonlikning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin. Ba'zi ota-onalar pedagogik bilimga ega bo'lmagani sababli tarbiyada noto'g'ri usullarni qo'llaydilar va jismoniy jazoni normal holat deb hisoblaydilar. Shuningdek, jamiyatdagi ishsizlik, kambag'allik, ijtimoiy beqarorlik ham bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Psixologik jihatdan esa, o'zi zo'ravonlik muhitida ulg'aygan shaxslar keyinchalik o'z farzandlariga ham shunday munosabatni takrorlashi mumkin [2].

Bolalarga nisbatan shafqatsiz munosabatning oqibatlari juda og'ir va uzoq muddatli bo'ladi. Jismoniy zo'ravonlik natijasida bola tan jarohatlari olishi, hatto nogironlikka duch kelishi mumkin. Ruhiy zo'ravonlik esa yanada xavfli bo'lib, u depressiya, qo'rquv, xavotir, o'ziga ishonchsizlik, agressivlik kabi holatlarga olib keladi. Bunday bolalar ko'pincha

jamiyatdan uzoqlashadi, o'zini keraksiz his qiladi va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga duch keladi. Ularning ta'lim olishga bo'lgan qiziqishi kamayadi, maktabni tashlab ketish holatlari ham kuzatiladi. Uzoq muddatda esa bunday holatlar jamiyatda jinoyatchilik, beqarorlik va ijtimoiy muammolarning ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin.

Bolalarni shafqatsiz munosabatdan himoya qilish masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan muhim yo'nalishlardan biridir. O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Konstitutsiya, "Bola huquqlari to'g'risida"gi qonun, Oila kodeksi hamda Jinoyat kodeksida bolalarga nisbatan zo'ravonlik uchun javobgarlik belgilangan. Bundan tashqari, davlat tomonidan turli strategiyalar va dasturlar ishlab chiqilib, bolalarning xavfsiz muhitda ulg'ayishi ta'minlanmoqda. Prezident farmon va qarorlarida ham yosh avlod tarbiyasi va ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilgan.

Ta'lim tizimi ham bolalarni himoya qilishda muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim muassasalari va umumiy o'rta ta'lim maktablarida psixologik xizmatlar faoliyati yo'lga qo'yilgan bo'lib, ular bolalarning ruhiy holatini kuzatish va muammolarni erta aniqlashga yordam beradi. O'qituvchilar esa zo'ravonlik belgilarini aniqlash va tegishli organlarga xabar berish bo'yicha ma'lum bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak. Ta'lim jarayonida bolalarga o'z huquqlari haqida tushunchalar berish ham juda muhim.

Oila esa bolaning birinchi va eng asosiy tarbiya maskani hisoblanadi. Farzandga mehr-muhabbat ko'rsatish, uni tinglash, hurmat qilish va qo'llab-quvvatlash sog'lom shaxs shakllanishining asosidir. Ota-onalar jismoniy jazodan voz kechib, ijobiy tarbiya usullarini qo'llashi lozim. Bola bilan ochiq muloqot qilish, uning muammolariga e'tibor berish zo'ravonlikning oldini olishda eng muhim omillardan biridir.

Jamiyat va nodavlat notijorat tashkilotlari ham bolalarni himoya qilish jarayonida faol ishtirok etadi. Ular tomonidan turli ma'rifiy tadbirlar, treninglar, huquqiy yordam va psixologik maslahatlar tashkil etiladi. Ommaviy axborot vositalari esa bolalar huquqlari bo'yicha keng targ'ibot ishlarini olib boradi. Bu esa jamiyatda zo'ravonlikka nisbatan murosasizlik madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Bolalarni shafqatsiz munosabatdan himoya qilishning eng samarali yo'llaridan biri profilaktika hisoblanadi.

Aholi o'rtasida huquqiy savodxonlikni oshirish, ota-onalarga pedagogik bilim berish, psixologik xizmatlarni rivojlantirish va ijtimoiy nazoratni kuchaytirish zarur. Shuningdek, zo'ravonlik holatlarini tezkor aniqlash va ularga darhol chora ko'rish tizimini takomillashtirish muhimdir.

Xorijiy tajribaga nazar tashlasak, rivojlangan davlatlarda bolalarni himoya qilish tizimi ancha mukammal yo'lga qo'yilgan. Masalan, Skandinaviya mamlakatlarida bolalarga nisbatan har qanday jismoniy jazo qat'iy taqiqlangan va bu qonun bilan mustahkamlangan. Shuningdek, maxsus bolalar himoya xizmatlari, ishonch telefonlari va rehabilitatsiya markazlari faol ishlaydi. AQSh va Yevropa davlatlarida ham bolalarni zo'ravonlikdan himoya qilish bo'yicha qat'iy mexanizmlar mavjud [3].

Xulosa qilib aytganda, bolalarni shafqatsiz munosabatdan himoya qilish nafaqat davlatning, balki butun jamiyatning burchidir. Har bir bola mehr, e'tibor va xavfsizlikka haqlidir. Zo'ravonlikning oldini olish uchun oila, maktab va jamiyat o'zaro hamkorlikda ishlashi lozim. Faqat shu yo'l bilan sog'lom, barkamol va ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalash mumkin bo'ladi. Bolaga nisbatan har qanday zo'ravonlikka befarq bo'lmaslik esa har bir insonning insoniy va fuqarolik burchidir.

Foydalanilgan adabiyot

1. Shoumarov G'.B., Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 320 b.
2. Abdukarimov A. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 280 b.
3. Mamatqulov B. Bolalar huquqlarini himoya qilish asoslari. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2023. – 190 b.